

ЛИТЕРАТУРА

1. Бахтин М.М. Вопросы литературы и эстетики: Исследования разных лет. – М.: Худож. лит., 1975. – 502 с.
2. Пропп В.Я. Морфология <волшебной> сказки. Исторические корни волшебной сказки. – М.: Лабиринт, 1998. – 512 с.
3. Пущин И.И. Записки о Пушкине. Письма. – М.: Худож. лит., 1988. – 559с.
4. Реизов Б.Г. Французский роман XIX века. Изд. 2-е. – М.: Высшая школа, 1977. – 303 с.
5. Хализев В.Е. Теория литературы. – М.: Высш. школа, 1999. – 398 с.
6. Чернец Л.В. Литературные жанры (проблемы типологии и поэтики). – М.: Высшая школа, 1982.

Ольга ВОЗНЮК

© 2009

ВІЗІЯ УКРАЇНИ ЄЖИ СТЕМПОВСЬКОГО НА ШПАЛЬТАХ ПОЛЬСЬКОГО ЕМІГРАЦІЙНОГО ЧАСОПISУ ПАРИЗЬКОЇ “КУЛЬТУРИ”

Українець як Інший у польському соціокультурному кодї досить довгий час перебував на маргінесі. Іншість українця розглядалася переважно в амбівалентному ключі та варіювалася в залежності від історичних умов, проте загалом переважав колоніальний погляд польської культури на українську іншість.

Після Другої світової війни змінюється вектор бачення та актуальності набирає еміграційний дискурс. Відповідно, українсько-польський діалог продовжується в умовах території Іншого, яка вже детермінує порядок зміни пріоритетів та канонів. На терені Іншого, тобто на еміграції, кут бачення письменника зазнає впливу координат простору і часу та усіх інших похідних, що з цього випливають (що ми розглянули вище). Виникає нова модель для українсько-польського діалогу, яка характеризується вільним перебуванням (у порівнянні з позицією радянської України та ПНР) на еміграції.

На еміграції в незалежних умовах, порівняно з материнською землею, проте під тиском простору Іншого, на якому перебувають емігранти, з'являються вільні інституції емігрантів, які гуртують мистецьких та політичних діячів для створення діаспори. До таких інституцій, які провадили незалежну діяльність, спрямовану на діалог та порозуміння між українцями та поляками, був Літературний інститут у Парижі під керівництвом Єжи Гедройця.

„Культура”, видавши перший номер у 1947 р., заманіфестувала свою позицію як часопису високого інтелектуального рівня, який своїм завданням оголошує боротьбу з радянським режимом у Центрально-Східній Європі та стереотипами сприйняття українців, білорусів, литовців у польському суспільстві. Фактично Єжи Гедройц створив новий українсько-польський дискурс в умовах Іншого, де українець як Інший розглядався як партнер, а не як підкорений. Часопис змінив імперську візію бачення на партнерську щодо українця. Треба було мати неабияку мужність і візію перспективи часу, щоб підняти таке важливе завдання як зміна вектору бачення українсько-польських стосунків.

Уже з перших чисел на шпальтах часопису з'явилася українська проблематика. Для розвитку цієї справи Гедройц шукав порозуміння та контактів з українською еміграцією в Європі. Для нав'язання контактів з українськими інтелектуалами був відряджений Єжи Стемповський. Як наслідок цієї подорожі до Німеччини на шпальтах „Культури” з'явилася перша стаття українського автора Леоніда Мосендза (підписана псевдонімом Леонід Корзон) „Українську неокласу-парнасіці” („Українські неокласици-парнасци”) [4], де автор описує долю українських поетів-неокласиків, розстріляних Сталіном. Ця стаття дала початок дальшим публікаціям українських авторів на шпальтах часопису та розпочала українську тематику.

У нашій статті зосередимо увагу на постаті польського есеїста Єжи Стемповського, публіцистична творчість якого на шпальтах паризької „Культури” в українському контексті представляється нами вперше.

Імагологічна рецепція українця як Іншого у просторі культурного дискурсу польської еміграції активно підтримувалася авторами паризького часопису “Культура”. Єжи Стемповський, запровадивши серію есе під назвою “Notatki niespiesznego przechodnia”, підіймав неодноразово на шпальтах часопису імагологічну проблему рецепції поляками українців, а також описував автовізію власного народу. Обґрунтовуємо впровадження терміну **літературна автовізія** на означення рецепції автором власної нації, що позначається суб’єктивністю письменника. На нашу думку, літературна автовізія може характеризуватися певними відмінностями від стереотипу нації, який побутує як у міжнаціональному, так і в національному культурному дискурсі. Специфіка автовізії полягає у суб’єктивності її реалізації в порівнянні із автостереотипом нації, який більше ґрунтується на ментальному і когнітивному рівні, та відзначається певною стабільністю.

Єжи Стемповський був одним з чільних авторів паризької „Культури”, співпрацював з часописом від перших випусків до дня смерті у 1969 р., а також брав активну участь у налагодженні контактів з українською еміграцією. Перша публікація Павла Гостовця (псевдонім Є. Стемповського) з’явилася вже у № 2-3 „Культури” 1948 року, де автор подавав жартівливі поради як програти війну з Радянським Союзом [12]. За час співпраці з “Культурою” Є. Стемповський опублікував 101 статтю, найпопулярнішими серед яких був цикл есе „Notatki niespiesznego przechodnia”, де письменник підіймав актуальні питання з історії культури, літератури, мистецтва, політики, українсько-польських відношень. Це був свого роду щоденник роздумів, який редактор Єжи Гедройц публікував майже у кожному числі часопису протягом 15 років.

Цикл статей присвятив публіцист подорожам повоєнною Німеччиною (1948-1949) [див. 16], де автор наголошував на змінах, які відбулися не лише в архітектурі міст, але й у ментальності людей. Таким чином польський письменник розглядав імагологічну проблему відношення Свій (поляк) – Інший (німець) у післявоєнний період, що позначалася особливою гостротою, зважаючи на історичні обставини. Німецько-польські відносини займають важливе місце в публікаціях Є. Стемповського, автор наголошував на їхній нормалізації та прийнятті повоєнних кордонів. Отож, польський критик пропонує акт примирення й прийняття повоєнного укладу історії задля розвитку добросусідських відносин у майбутньому обох країн. Німецький дослідник Базіль Керський підкреслює значення щоденників Є. Стемповського у політичному процесі становлення відносин Польща-Німеччина: „Z dzisiejszej perspektywy dzienniki Stempowskiego nie tylko wyróżnia od innych podobnych dokumentów ich walor literacki, ale także trafność analizy sytuacji politycznej powojennych Niemiec. Dzienniki Hostowca były odważną próbą znalezienia nowego, wspólnego języka z demokratycznymi Niemcami” [3, с. 18]. Слід зазначити, що така пропозиція була хоча й далекоглядною, проте важкою для прийняття у післявоєнній Європі, де особливо загострились протистояння Свого та Чужого як на ментальному, так і на культурно-політичному рівнях.

Є. Стемповський приділяв особливу увагу імагологічній рецепції Іншого у широкому когнітивному вимірі цього поняття. Письменник висвітлював на сторінках часопису також і проблему рецепції росіян у польському суспільстві. Представляв читачеві російську ментальність, історію російської культури та її міжнародну політику. Польський критик демонстрував російське питання в перспективі взаємовпливів культур та розвитку політичної думки, стверджуючи, що росіяни не можуть дійти до розуміння Іншого, прийняття думки Іншого [13]. Таке критичне судження щодо російської культури автор обґрунтовував історичними особливостями творення російської нації. Проте слід зазначити, що така позиція автора щодо російського питання не створювала негативного сприйняття російської культури. Навпаки, Є. Стемповський як літератор та письменник захоплювався високомистецькими зразками російської культури, зокрема, зробив переклад на польську мову “Доктора Живаго” Б. Пастернака. Таким чином, на стан імагологічної відкритості нації на сприйняття Іншого впливає ряд факторів, серед яких можемо назвати історію формування нації, історію національної державності, географічні особливості та ін.

Є. Стемповський представляв й автовізію поляків з імагологічного пункту бачення росіян, де критикував власний народ за те, що той не намагався зрозуміти росіянина як Іншого, а тому не міг оцінити сильні та слабкі його сторони: „polacy nigdy nie znali dobrze Rosji... ich zdolności poznawcze zamroczone były przez kompleks ofiary przemocy i jego niezliczone konsekwencje, mistykę oporu zbrojnego, mistykę męczeństwa, wallenrodyzm i różne systemy zamykania się w uczuciu obrażonej godności” [18, с.130]. Слід підкреслити, що автовізія письменника є досить критичною щодо власного народу, проте не можемо не зазначити об’єктивізм, який закладений в її основі.

Письменник стає понад автостереотипами, які панували в польському суспільстві, виражаючи свою позицію щодо цього питання.

Є. Стемповський як гуманіст багато уваги у статтях присвячував питанням розвитку гуманітарних наук. Проблему розвитку літератури та місце літератури в повоєнному світі розглядав Є. Стемповський у ряді статей [див. 20], де стверджував необхідність розвитку гуманістичної думки та літератури на високому рівні, продовжуючи та зберігаючи європейські цінності. Есеїст європейського рівня Єжи Стемповський сягав історико-культурного коріння греко-римської доби і на основі цих традицій розглядає питання культурного розвитку повоєнної Європи. Великою проблемою вважав автор нехтування гуманітарною наукою у теперішньому економічному світі, що негативно відіб'ється у майбутньому на розвитку суспільства [17]. Лише збереження культурних традицій та звернення уваги на гуманістичні цінності сприятиме гармонійному розвитку суспільства.

Записи „неспішного перехожого” (як сам називав себе письменник) демонстрували широку глибоку ерудицію автора, який роздумував над питаннями мистецтва. Підіймав критик і важливу проблему щодо мови творення письменників в умовах еміграції, зокрема, наголошував на тому, що, залишаючись на еміграції, він пише польською мовою, оскільки вона для нього є природнім засобом викладу думок. Хоча автор вільно володів майже двадцятьма мовами, серед яких були всі європейські, а отже, міг реалізувати свій письменницький хист будь-якою іншою мовою. Зокрема, про свою позицію щодо писання рідною мовою на еміграції письменник писав: „W ostatnich latach – jakkolwiek francuski pozostał językiem mego najbliższego otoczenia – nie przestałem się odeń oddalać. Piszę w nim tylko okazjonalnie, Czytam więcej po włosku i niemiecku niż po francusku, Piszę prawie wyłącznie po polsku” [див. 24]. Прикладом реалізації свого таланту іншою мовою може бути збірка есе французькою мовою, видана у Швейцарії у м. Берн Є. Стемповським “La Terre bernoise” [21], за яку письменник отримав нагороду бернського кантону. Таким чином, критик відповідав на питання скептиків, чи варто писати на еміграції рідною польською мовою.

Є. Стемповський зазначав, що письменник на еміграції є подвійно самотнім, оскільки „Oderwany od kraju, nie ma również kontaktu z emigracją, rozproszoną po kilku kontynentach. Jego udział w życiu literackim ogranicza się do tego, co mu przyniosą okazujące się na emigracji czasopisma.” [див. 22]. Однак, на думку есеїста, справжній письменник на еміграції не перестає писати, оскільки творчість є його справжньою суттю, і ніщо не може перешкодити в реалізації свого таланту, оскільки „Uroki słowa mówionego są zwiewne; nikt nie potrafi opisać ich na papierze.” [23, с.261]. Перебування на еміграції стає новим виміром для творчості письменника, проте мова творчості, на думку есеїста, повинна бути та, яка для письменника є рідною, оскільки „Język pisany posiada zbyt wielką autonomię, aby oderwanie od kraju mogło przeszkodzić emigrantom w pisaniu.” [23, с.261]. На думку польського дослідника А. С. Ковальчика “Wyrażenie „styl bycia emigrantom” odnosi się do indywidualnego sposobu radzenia sobie z losem przez poszczególnych emigrantów...W słowie „emigrant” zatrzymany jest moment ruchu, przekroczenia, stanu przejściowego, zawieszenia i niepewności...Emigrant bowiem to dla mieszkańców jego kraju osiedlenia figura egzotyczna, przybysz z innej opowieści, którą on sam chętnie nazywa tragedią, a która postronnych słuchaczy mało interesuje” [5, с.183]. Таким чином, перебуваючи на еміграції письменник також визначає і свою сутність емігранта, що виражається у виборі мови творчості, а також у способі буття емігрантом, який демонструє й особисту, громадську позицію митця.

Велику кількість статей присвятив письменник рецензуванню книг, у яких автор виступав не лише як літературний критик, але й як коментатор епохи та місця даної книги в масштабі європейської літератури. Його рецензії постають не у строгих критичних канонах, а у формі короткого есе, в якому Є. Стемповський у відступах детально характеризує інформацію про книгу [див. 7]. Такий своєрідний авторський стиль дозволяв письменникові не лише дати критичні зауваги щодо даної книги, але й розкрити культурний контекст доби та роль даної публікації у загальнокультурному контексті.

Кожна публікація Єжи Стемповського - це глибокий роздум над питаннями існування сучасного світу, гуманістичною візією майбутнього та критикою сьогодення. Статті-есе переповнені завжди доречними відступами, які підкреслюють головну думку, посилюють її в історичній перспективі часу. Хоча в Є. Стемповського переважає критичне ставлення до сьогодення і катастрофічна візія майбутнього, однак, його роздуми сповнені життєдайної сили, розкривають глибину неперервності людської історії.

Україніка Є. Стемповського не виділяється окремо, ця тематика органічно вплітається в статті письменника і чітко демонструє позицію автора. Ще перед публікацією листа священника Ю. Маєвського щодо українського питання, Є. Стемповський висловлював тезу, що не варто чекати на повернення Львова і Вільнюса, а потрібно відмовитись полякам від цієї ідеї [10]. У листі до Є. Гедройця від 12 X 62 Є. Стемповський пише: “*Tęsknoty Polaków do Wilna i Lwowa, mimo wszystkich omówień i zastrzeżeń słownych, muszą wywoływać u Litwinów i Ukraińców takie same wrażenie, jakie u Polaków wywołują tęsknoty Niemców do Bydgoszczy i Wrocławia. Nie wróżą mianowicie nic dobrego.... Gdyby o idei jagiellońskiej zaczęli mówić Litwini czy Białorusini, byłoby to co innego; dopóki mówią o tym tylko Polacy, nie wychodzimy poza wspomnienia smutne dwudziestolecia. Staralem się to wyjaśnić, pisząc o kompleksie jagiellońskim....*” [2, с.212]. Звісно, така думка не знайшла підтримки у широких колах польської еміграції, проте це стало поштовхом до розвитку українсько-польського діалогу на шпальтах часопису. У цьому випадку письменник пропонував змінити рецепцію українця як Іншого у польській ментальності, через зацікавлення Ним як Іншим, ввести Його у новий вимір партнерських відносин та вести із Ним діалог.

Є. Стемповський розглянув ситуацію українських теренів II Речі Посполитої, де змалював терени, історію та звичаї цих земель [див. 8]. Зображував автор ідилічну картину співжиття різних націй, відзначав роль та вплив української культури, фольклору на створення світовими митцями своїх творів, а отже, таким чином розглядав вплив української культури на європейське мистецтво.

Є. Стемповський пропонував свій вихід зі складної ситуації, яка склалась після війни. Він повертався до ідеалістичної концепції ягелонської ідеї, яка трактувала Іншого як Свого, в розумінні письменника це була “*magiczna formuła pozwalająca pokonać wszystkie trudności wynikające z obecności na obszarze Rzplitej tylu Ukraińców, Białorusinów, Litwinów*” [14, с.34]. Проте автор розумів, що це лише мрійливий спогад про минуле, що ця ідея є нереальною для сьогодення “*Ktokolwiek się nad tym dłużej zastanawiał, wiedział, że idea jagiellońska znikła z obiegu, że nie ma jej ani w pamięci ani w obyczajach żyjących*” [14, с.34].

Є. Стемповський критикував колоніальну візію України, яка артикулювалася на шпальтах часопису “*Pamiętnik Kijowski*”, що видавався у Лондоні польськими емігрантами з Києва. Критик зауважує цікаву особливість, що у цьому часописі Київ не представлявся як простір питомо український, де був присутній цей Інший-українець, проте Київ постає містом винятково польським [9]. Цікавим фактом є те, що письменник підкреслює ментальні зміни власного народу щодо сприйняття Іншого-українця. Звертає увагу письменник на те, що поляки відмовляються від візії Польщі ягеллонської, яка мала б бути тереном мирного існування різних націй та релігійних визнань, а повертаються до ідеї Польщі п’ястівської, де в одній країні живе одна нація [6]. Отже, автостереотип також змінюється під впливом історичних обставин, що характеризує зміну ментальності суспільства не лише щодо власної нації, але й щодо Іншого.

На думку Є. Стемповського, поети-романтики “*української школи*” залишили образ ягеллонської Речі Посполитої, проте наступне покоління поляків відійшло від цієї ідеї. Однак, як зазначає письменник, багато з поляків є синами Речі Посполитої ягеллонської, до числа яких відносить письменник і себе. Вони відчують себе “*naznaczonymi w jakiś sposób przez jej osobliwą cywilizację. Czasami, nawet w tłumie rodaków, odczuwamy wynikłą stąd milczącą odrębność*” [1, с. 119]. Таким чином, приналежність до ягеллонської ідеї давало відчуття певної Інакшості, на думку письменника, інакшості серед своїх. Представники цього покоління відчували себе іншими щодо суспільства, оскільки сприймали світ у системі цінностей ягеллонських ідей, згідно яких усі були рівні та відкриті на Іншого, де Інший не був Чужим.

Особливої уваги заслуговує оцінка “*української школи*” в польській літературі, яку висловив Є. Стемповський на шпальтах “*Культури*”. Одним з головних завдань цього літературного угруповання, на думку письменника, було “*wzięcia w posiadanie pamięci krajów i ludów odtraconych przez nieudolność polityczną Polaków i pochłoniętych – jak się wówczas zdawało – na zawsze przez Rosję*” [11, с. 73]. Таким чином, це було прагнення зберегти спогад про Іншого на колишніх теренах Речі Посполитої, на думку критика. Однак творчість еміграційних польських поетів, які належали до цього угруповання, була мало знана в Україні, як зазначає письменник, а тому не знайшла відповідного відгуку [11, с.73]. Єдиним польським письменником, який продовжив цю традицію у власній творчості, а також поглибив її, на думку Є. Стемповського, був Ю. Лободовський, який “ *pogłębił i uzupełnił tę tradycję przez swe przekłady poetów ukraińskich i białoruskich, podjęte z wyjątkową znajomością rzeczy, genialne w wykonaniu*” [11, с. 73]. Отже, Є.

Степовський характеризує Ю. Лободовського як останнього представника “української школи” в польському письменстві.

Є. Степовський висловив слушну думку, що не можна оцінювати наче змагання літератури різних народів [15]. Звідси випливає, що кожна нація не є гірша чи краща, вона є просто Інша, і цю Інакшість треба цінувати і поважати. Таким чином, письменник звертає увагу на самобутність як кожної нації, так і кожної літератури. На думку автора, слід підкреслювати здобутки літератури певного народу, зважаючи на історичний контекст.

Оцінка української літератури представлена в есеїста на шпальтах часопису досить поверхнево, проте виділяє він постать Є. Маланюка, оскільки був з ним особисто знайомий. Присвячує йому розвідку з приводу смерті українського поета [19] При цьому відзначає у Маланюка нав’язання до еллінських коренів степової України.

Є. Степовський підкреслював рецепцію літературного етнообразу українців, України як рівноправного Іншого у діалозі з польською культурою. Письменник зазначав важливість цього рівноправного діалогу для майбутнього обох націй, оскільки лише такий діалог відкриває шлях до розуміння Іншого та само ідентифікації Свого на тлі цього Іншого. Є. Степовський звертав особливу увагу на вміння гідно попроситися з колишніми теренами, залишити у минулому колонізаторську візію Іншого-українця, що була притаманна польському культурному дискурсу протягом багатьох років, та прийняти українця-Іншого у повноті Його дистинктивних ознак. Есеїст критикував польські еміграційні тексти, які жили у штучно витвореному світі, де надалі не помічали, що українські терени завжди були насамперед українськими, що українці мають право на незалежність і мають високо розвинену культуру.

Слід також зазначити, що співпраця між двома еміграціями налагоджувалася досить важко, про що неодноразово згадував у листуванні Є. Гедройц. Основною перепоною був негативний досвід історичного минуого та тяжіння неагтивного стереотипу щодо українця як Іншого у польському культурно-науковому дискурсі. Однак діалог двох націй, створений на основі часопису, приніс позитивні зміни у розвитку міжнародних відносин обох народів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Nagroda Literacka „Kultury” za rok 1961 - Kultura - # 12, 1961 - s.119 – s. 119-121
2. Giedroyc Jerzy – Stempowski Jerzy. Listy 1946-1969 – T.2 / wybór, opracowanie, wstęp Kowalczyk A. S., Czytelnik, Warszawa, 1998 – 470s.
3. Kerski Bazil. „Berlińczyk”. O Bohdanie Osadczuku. [w:] Osadczuk Bohdan. Niepodległa Ukraina – Sejny, 2006 – s.18
4. Korzon Leonid. Ukraińscy neoklasycy-parnasiści // Kultura -№7. – 1948. – s. 39-54.
5. Kowalczyk A. S. Jerzy Giedroyc – Mieczysław Grydzewski: dwa style bycia emigrantom // Pisarz na emigracji. Mitologie. Style. Strategie przetrwania / red. Hanna Gosk, Andrzej Stanisław Kowalczyk.- Elipsa, Instytut Literatury Polskiej UW, Warszawa, 2005 – s.183-197.
6. P. Hostowiec. Wyprawa kijowska. // Kultura – №12. – 1955. – s. 3- 10.
7. Paweł Hostowiec. „Odwilż” Erenburga // Kultura - №3. – 1955. – s.134-141; Paweł Hostowiec. Początki Rosji // Kultura - №6. – 1955. – s.137-142; Paweł Hostowiec. Nowe wydanie „Soli ziemi” // Kultura - №7-8. – 1955. – s.199-201; Paweł Hostowiec. „Odyseja” w nowym tłumaczeniu // Kultura - №11. - 1957 – s. 139-142.
8. Paweł Hostowiec. Dom Strawińskiego w Uściługu // Kultura - №8. – 1949. – s.19-34; Paweł Hostowiec. Notatki niespiesznego przechodnia // Kultura - № 5. – 1964. - s.8-16; Paweł Hostowiec. Notatki niespiesznego przechodnia (Esej Berdyczowski) // Kultura - № 6. – 1964. - s.35-41.
9. Paweł Hostowiec. Etapy pewnego odwrotu // Kultura. – №6. – 1960. - s.127-132.
10. Paweł Hostowiec. List w sprawach Niemieckich // Kultura. - №2-3. – 1951. – s.10-13
11. Paweł Hostowiec. Na marginesie nagród literackich. // Kultura. - № 4. – 1952. – s. 70-73.
12. Paweł Hostowiec. Najlepsze recepty na przegranie wojny z Unią Sowiecką // Kultura. - №2-3. – 1948.
13. Paweł Hostowiec. Notatnik niespiesznego przechodnia // Kultura. - №7-8. – 1961. – s.17-29.
14. Paweł Hostowiec. Notatnik niespiesznego przechodnia. // Kultura. - № 11. – 1956. – s. 29-37.
15. Paweł Hostowiec. Notatnik niespiesznego przechodnia // Kultura. - №7/177 – 8/178. – 1962. - s.29-36.
16. Paweł Hostowiec. Nowy dziennik podróży do Niemiec // Kultura. - №2. – 1949. – s.13-42; Paweł Hostowiec. Niemcy zimą 1948-1949 // Kultura. - №3-5. – 1949; Paweł Hostowiec. Dziennik podróży do Niemiec // Kultura - №9. – 1951. – s.37-53.
17. Paweł Hostowiec. O współczesnej formacji humanistycznej. // Kultura. - №4. – 1948. – s.8-18.
18. Paweł Hostowiec. Polska, Rosja i Zachód. // Kultura. - №4. – 1955. – s.129 – 131.
19. Paweł Hostowiec. Wspomnienia o przyjacielu // Kultura. - № 4. – 1968. - s.130-132.

20. Paweł Hostowiec. Stanisław Mackiewicz o Dostojewskim oraz kilka uwag o biografiach literackich // Kultura. - №14. - 1948. - s.11-22; Paweł Hostowiec. Essay dla Kasandry // Kultura. - №6. - 1950. - s.5-19; Paweł Hostowiec. Klimat życia i klimat literatury // Kultura. - №10. - 1957. - s.3-16.
21. Stempowski Georges. La Terre bernoise. - 2e édition. Préface de Hans Zbinden. Berne, Herbert Lang - 1970. - 92 p.
22. Stempowski J. Literatura polska na obczyźnie - s.353-370 / Stempowski Jerzy. Klimat życia i klimat literatury - 1948-1967 - T2, wybór i opracowanie Jerzy Timoszewicz. - Warszawa, Czytelnik, 2001 - s.430 - S.354.
23. Stempowski J. Mowa żywa i język literacki - s.260-262 / Stempowski Jerzy. Klimat życia i klimat literatury - 1948-1967 - T2, wybór i opracowanie Jerzy Timoszewicz. - Warszawa, Czytelnik, 2001 - s.430.
24. Stempowski J. Oddalenie i powrót do języka polskiego - s.263 - 269 / Stempowski Jerzy. Klimat życia i klimat literatury - 1948-1967 - T2, wybór i opracowanie Jerzy Timoszewicz. - Warszawa, Czytelnik, 2001 - s.430.

ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ ТРАДИЦІЇ МУДРОСТІ У КНИЗІ ЙОВА

Дана стаття аналізує ефективність вивчення біблійної Книги Йова за допомогою сучасних літературознавчих методів, схожість та відмінність між Книгою Йова та древніми текстами Близького Сходу, а також інтертекстуальні зв'язки між Книгою Йова та іншими біблійними текстами.

Ключові слова: Книга Йова, Біблія, літературна критика, інтертекстуальність.

Книга Йова (V-IV ст. до н. е.) традиційно вважається однією з найскладніших для тлумачення книг Біблії. Підходи, які розглядають її як панегірик величі Бога, теодицею чи бунтівний маніфест невідомого вільнодумця, не в змозі запропонувати комплексну відповідь на велику кількість питань, що стосуються формальних і змістових особливостей та, як на сучасного читача, очевидних неузгодженостей, пояснюючи їх або компілятивним характером книги, або ортодоксальною цензурою радикальних тез, або таким чинником, як втрата певних частин чи перекручення низки положень книги упродовж століть переписування та побутування у традиції. Знаково, що на сьогоднішній день саме діалогічні моделі інтерпретації цієї книги визнаються найпродуктивнішими.

Композиція Книги Йова доволі чітка - в ній виокремлюються три частини: пролог (гл. 1-2), діалоги (3:1-42:6) та епілог (42:7-17). Як видно, найбільшу частину тексту відведено циклом діалогів між Йовом та його співрозмовниками. З цього приводу О. Мень висловив гіпотезу, згідно з якою, пролог та епілог - данина літературній традиції, «старозаповітний варіант халдейського переказу» [8, 190]. Певна логіка у цьому твердженні справді існує. Якщо видалити з книги бесіди Йова (скажімо, частину 2:11-42:9), то тоді отримаємо повноцінну розповідь - варіант традиційної теодицеї з щасливим кінцем: праведник гідно переносить численні випробовування, а задоволений такою поведінкою Бог винагороджує його за вірність і праведність.

Дійсно, з одного боку, головна тема Книги Йова - страждання невинного, яке породжує питання про справедливість Бога, - пов'язує її з багатою традицією близькосхідних «теодицей». Зокрема, проблема страждань праведника порушувалася у єгипетському тексті «Спір розчарованого зі своєю душею» (приблизно 2100-2000 рр. до н. е.), у шумерській поемі «Людина і Бог» (або «Шумерський Йов») (приблизно 2000-1700 рр. до н. е.), в аккадських поемах «Володаря мудрості хочу прославити» (або «Вавилонський Йов») (приблизно XII ст. до н. е.) та «Розмова страдника з благочестивим другом» (або «Вавилонська теодицея») (XI ст. до н. е.).

Проте, з іншого боку, слід наголосити на тому, що жодна з цих теодицей не передбачає рівноправного діалогу людини з Богом (чи богами). Наприклад, основна думка шумерської поеми «Людина і Бог» «полягає у тому, що серед страждань і горя, якими би несправедливими вони не здавалися людині, у неї залишається лише один розумний вихід: постійно вихвалити свого бога, кликати до нього, плачучи й стогнучи, поки він сам не захоче прихильно прислухатися до благань